

Принципи створення посібника з галузевого перекладу для студентів-філологів (на прикладі посібника «Переклад у банківській галузі»)

Т. Є. Набережна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: tnaber@ukr.net

Paper received 25.08.18; Accepted for publication 03.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-11>

Анотація. У статті описано концепцію створення навчального посібника з галузевого перекладу для студентів-філологів на прикладі посібника «Переклад у банківській галузі», проаналізовано основні принципи навчання перекладу фахових текстів, запропоновано методiku вивчення фахової мови та професійно-орієнтованого перекладу на основі паралельних неперекладаних текстів, розглянуто можливі шляхи розвитку компетенцій, необхідних для перекладача, зокрема в банківській галузі.

Ключові слова: галузевий переклад, підготовка перекладачів, навчальний посібник, перекладацькі компетенції, фахова мова банків.

Вступ. Окреслюючи коло питань для майбутньої дисципліни Translation Studies, «батько» перекладознавства Дж. Холмс виокремив такий напрям у прикладних дослідженнях, як підготовка перекладачів [13, с. 10–14]. І хоча дві третини своєї уваги науковець приділив перспективам теоретичних перекладознавчих розвідок, це свідчить лише про власні зацікавлення дослідника і аж ніяк не про обмежений потенціал прикладної галузі, що стає усе більш актуальною, особливо з огляду на зростаючий у світі попит на якісні переклади та висококваліфікованих перекладачів.

Водночас існує ціла низка чинників, які мають несприятливий вплив на практику навчання перекладу в академічному середовищі.

По-перше, переклад завжди був важливим елементом у традиційному, як для навчання давньогрецької та латини, або так званому граматико-перекладному, методі навчання іноземній мові, який, хоча й вважають застарілим, ще досі подекуди використовують у вищих навчальних закладах. Однак переклад як складова навчання іноземній мові є дидактичною діяльністю, і компетенції, які він формує, може й дотичні, але відмінні від тих, яких вимагає переклад як реальна діяльність. Про ці базові компетенції згадує В. Коллер, порівнюючи явище мовної відповідності та перекладної еквівалентності: знання мовних відповідників свідчить про володіння мовою, вміння добирати перекладні еквіваленти – про перекладацьку компетенцію [13, с. 46–47]. Небезпека полягає у нерозрізненні цих знань та вмінь під час навчання перекладу, що, на жаль, іноді трапляється.

По-друге, перекладачі-практики досить скептично ставляться до теоретичних розробок науковців, які власне найчастіше викладають переклад у вищих навчальних закладах. Про це свідчить, скажімо, і назва книги “Can Theory Help Translators: A Dialogue between the Ivory Tower and the Wordface”, у якій визначний теоретик перекладу Е. Честерман провадить діалог з досвідченою перекладачкою з Європейської комісії Е. Вагнер [11]. Ivory Tower у цій назві є символом відірваності теорії від життя. Чи настільки ж далека від реальних потреб існуюча система підготовки перекладачів?

По-третє, якщо у навчанні іноземних мов зміна підходу, що ставить у центр процесу викладача, який

повинен передавати свої знання, на конструктивний підхід, у центрі якого студент, відбулася вже досить давно, навчання перекладу у багатьох випадках застигло на поширеному формулюванні завдання «прочитати та перекласти», а отже, вимагає переформатування.

Проте на сучасному етапі в українському перекладознавстві є й багато методичних здобутків. Серед них – методика навчання перекладу, яка втілена у серії підручників з перекладу *Dictum factum* [1; 3; 6; 7]. З'являються нові навчально-методичні видання з письмового та усного, а також галузевого перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Навчання галузевого, або спеціального, перекладу передусім повинно орієнтуватись на потреби ринку. Так, М. Челлі показує, як аналіз оголошень про вакансії перекладачів допомагає визначити, яку мету та завдання важливо ставити для кожного конкретно курсу зі спеціального перекладу [9].

Багато уваги дослідники приділяють критеріям та методам оцінювання студентських перекладів фахових текстів. Успішним досвідом є використання корпусів студентських перекладів з маркованими помилками, які допомагають спостерігати за розвитком перекладацьких компетенцій впродовж усього періоду навчання [10].

Однією з таких компетенцій є творча, незважаючи на те, що спеціальний переклад здається доволі віддаленим від творчості, яку передусім пов'язують з художнім перекладом. Однак вміння перекладача зберегти інтенції автора оригінального тексту в перекладі або, навпаки, зробити переклад для іншої цільової аудиторії з іншою метою є надзвичайно важливим і для перекладача фахових, навіть вузькофахових текстів. Для розвитку творчого перекладацького підходу А. Попеску та М. Коен-Віда пропонують використовувати під час навчання аудіовізуальний переклад, а саме: субтитрування та дублювання документальних фільмів [15].

Мета цієї статті – запропонувати концепцію створення посібника з галузевого перекладу для студентів-філологів на прикладі спецкурсу з перекладу у банківській галузі, який викладається у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Матеріалами цього дослідження стали розробки автора для спецкурсу з банківського перекладу для студентів-перекладачів, які було узагальнено в навчальному посібнику «Переклад у банківській галузі» [2].

Основними **методами** дослідження є описовий та порівняльний.

Результати та їх обговорення. Специфікою навчання спеціального перекладу є комплексна підготовка до здійснення перекладу в певній галузі людських знань. Ця комплексна підготовка охоплює:

1) розвиток перекладацьких компетенцій, необхідних для здійснення мовного посередництва у професійно-орієнтованій комунікації та націлених на подальший професійний саморозвиток перекладача;

2) формування мовної компетенції, яка дозволяла б користуватися фаховою мовою, при цьому як в англійськомовній, так і в українськомовній комунікації;

3) ознайомлення студентів з базовими поняттями та найсучаснішими тенденціями в обраній галузі.

Мета посібника з галузевого перекладу – забезпечити навчальні матеріали для такої комплексної підготовки.

В основі методики, запропонованої у посібнику «Переклад у банківській галузі», і для опанування фахової мови банків, і для навчання перекладу, – принцип паралельних неперекладних текстів.

Розуміння паралельних текстів (parallel texts) як неперекладних текстів мовами L1 та L2, що були створені у подібних комунікативних ситуаціях [16, с. 83] і пов'язані між собою належністю до одного жанру є традиційним для англійськомовного, та й не тільки, перекладознавства. При цьому А. Нойберт та Г. Шрев [14, с. 137] розрізняють паралельні тексти, які є зразками певного жанру і які перекладач використовує як орієнтир для дотримання жанрового канону, врахування особливостей організації та структури тексту, а також стилю у мові перекладу, що покращує сприйняття перекладного тексту цільовою аудиторією, та фонові тексти (background texts), об'єднані спільною тематикою, які для перекладача є як джерелом інформації у певній галузі, так і своєрідним контекстуальним словником термінів. В інших дослідженнях поділ за належністю до одного / різних жанрів, наявністю / відсутністю тематичного зв'язку не проводиться: паралельні тексти розглядають як такі, що містять “приховані” одиниці перекладу, готові “будівельні блоки” для конструювання перекладного тексту [8, с. 1024]. У корпусній лінгвістиці такі неперекладні тексти – продукти двох різних комунікативних культур – називають зіставними текстами (comparable texts), а тексти, поєднані функціонально-еквівалентними зв'язками, які виникли в результаті перекладу, паралельними текстами. У перекладознавстві термін зіставні тексти позначає збірки оригінальних та перекладних текстів однією мовою, які порівнюють з метою дослідження особливостей перекладного тексту та загалом перекладної мови у зіставленні з мовою оригінальних текстів.

В українськомовному перекладознавстві та методиці викладання перекладу більш звичним є розуміння паралельних текстів як джерельного тексту та його перекладу цільовою мовою.

Щоб уникнути термінологічного різнобою під впливом двох різних традицій, у посібнику вжито терміни parallel untranslated texts (паралельні неперекладні тексти) та parallel translated texts (паралельні перекладні тексти) [2, с. 8–9].

Термін паралельні неперекладні тексти використовуємо для оригінальних текстів джерельною та цільовою мовами, об'єднаних і / або належністю до одного жанру, і / або спільною тематикою.

Завдання навчального посібника зумовили його структуру: кожен розділ організований тематично навколо одного з напрямків в індустрії фінансових послуг – роздрібно банківського бізнесу. Кожен розділ містить три підрозділи: перший присвячений фаховій мові банківської галузі, другий – розглядає етапи перекладацького проекту, власне процес перекладу, інструментарій перекладача та містить практичні завдання на закріплення розглянутого матеріалу, третій зосереджений на перекладі банківської документації, безпосередньо пов'язаної з темою розділу.

Перший підрозділ націлений на формування термінологічної компетенції, при цьому студентам важливо одночасно опанувати українську та англійську фахову мову банків з основним акцентом на загальноприйнятому носіями певної мови вживанні мовних елементів, тобто на узусі, а не тільки на мовній нормі, що запобігає виникненню різних видів негативної інтерференції. Принцип паралельних неперекладних текстів якраз допомагає досягти цієї мети. Серед типів вправ, запропонованих у першому підрозділі такі: після прочитання оригінального тексту однією мовою студентам запропоновано заповнити пропуски раніше засвоєними словами в оригінальних реченнях іншою мовою; подано два тексти англійською та українською мовою (наприклад, про розрахунок простого та складного відсотка), після прочитання яких необхідно розповісти англійський текст українською мовою, а український – англійською; студенти розробляють описи нових банківських продуктів (депозитів, кредитів) англійською та українською мовами, використовуючи список характеристик продуктів англійською мовою, укладений на основі пропозицій банків в англійськомовних країнах, та список подібних характеристик українською мовою, що також містить лише неперекладні тексти, тощо.

Система вправ на основі паралельних неперекладних текстів, надаючи паралельні зразки опису ситуацій в українськомовному й англійськомовному комунікативному просторі фінансово-кредитних установ, дозволяє студентам легше знаходити шляхи подолання анізоморфізму у перекладі різножанрових фахових текстів.

Використання принципу паралельних неперекладних текстів для укладання вправ покликане також сприяти розвитку стилістичної компетенції, важливим елементом якої, на думку О. І. Чердниченка, є знання жанрово-стилістичної домінанти, розуміння естетики кожного жанру як у джерельній, так і цільовій мовах [5, с. 26].

У першому підрозділі є вправи, які було складено з використанням паралельних неперекладних текстів, наприклад, у тексті англійською мовою студенти ідентифікують еквіваленти заданим словам, словосполу-

ченням, реченням українською мовою, які наведено з паралельних неперекладних текстів українською мовою. Таким чином студенти навчаються знаходити “приховані” одиниці перекладу у паралельному неперекладному тексті і оперувати ними, здійснюючи подальший переклад речень та текстів, що містять ці одиниці.

Представлено і паралельні неперекладні тексти на одну тему, наприклад, *Types of Banks – Види банків*. Ці тексти зазвичай є матеріалом для двох різних, послідовно розташованих одна за одною вправ. Під час роботи з такими текстами викладачеві варто звернути увагу студентів на відмінності, які подекуди спостерігаються, між запропонованими у словниках еквівалентами та відповідниками, знайденими студентами у паралельних неперекладних текстах. Даючи завдання студентам підшукати паралельний неперекладний текст до іншого тексту, необхідно наголосити на важливості добору автентичних текстів та критичної оцінки їхньої якості.

Інновації в галузі, що зумовлюють постійну потребу у термінотворенні, стандартизації термінології, відбуваються за дієвої участі не тільки галузевих фахівців, термінознавців, але й перекладачів, тому у першому підрозділі подано завдання проблемного типу на віднайдення способів перекладу нових, ще не усталених термінів банківської справи, як-от: *Discuss the ways of rendering the name of the digital currency Bitcoin into Ukrainian. Which of the ways violates Ukrainian spelling rules?*

- a) біткоїн / Біткоїн;
- b) біткоїн / Біткоїн;
- c) біткоін / Біткоін;
- d) Bitcoin / bitcoin.

How would you render other terms linked to this digital currency?

майнінг – видобуток – добування – ?; майнер – видобувач – добувач – ?; пірінгова мережа – peer-to-peer мережа – P2P мережа – ?

Другий підрозділ кожного розділу включає стислу інформацію про перекладацький інструментарій або про один з етапів перекладацького проекту (підготовчий, написання чорнового варіанта перекладу, редагування). Завдання цього підрозділу – набуття студентами умінь та навичок користування різноманітними перекладацькими ресурсами, укладання глосарію, перекладацького аналізу тексту, здійснення перекладу у відповідності із перекладацьким завданням, редагування та вчитки перекладів.

Третій підрозділ націлений на закріплення згаданих умінь та навичок у процесі перекладу різноманітних текстів у банківській галузі. Особливу увагу у підрозділі приділено перекладу банківської документації: банківської виписки, платіжного доручення, договорів.

Є завдання-квести на пошук необхідної інформації в інтернеті та її переклад, здійснення вибіркового перекладу, наприклад: *Visit the website of the British bank that was founded in Birmingham in 1765 by an iron dealer and a cabinet maker and has a black horse logo. Search the site for the strategy of the bank and translate it into Ukrainian for presentation at a business seminar in*

Ukraine. Такі завдання проблемного типу навчають студентів працювати з інформацією, допомагають формувати інформаційну грамотність, яку вважають найважливішою компетенцією фахівця у XXI столітті.

Під час навчання спеціального перекладу викладачу варто врахувати, що формат завдання “письмово перекладіть текст” найбільш ефективним є на просунутому етапі навчання перекладу вузькофахових текстів, коли студент має сформовані навички перекладацького аналізу тексту, вміє визначати та користуватися необхідними для перекладу конкретного тексту ресурсами, володіє достатнім запасом стандартних перекладацьких прийомів та рішень. На початковому та середньому – цей тип завдань “працює” тільки після попереднього ознайомлення з відповідною лексикою, стилістичними характеристиками жанру, обговорення студентами можливих перекладацьких рішень у парах (групах), а також разом з викладачем, детального перекладацького аналізу тексту. В іншому випадку, особливо якщо текст перекладається іноземною мовою, значна кількість студентів у групі може надати низькоякісний переклад, на редагування та коректування якого викладачу доводиться витратити багато зусиль та часу, а в аудиторії – аналізувати безліч помилок. Такий досвід зазвичай тільки демотивує студентів.

Для систематизації набутих знань, роботи над помилками студентам можна рекомендувати вести перекладацьке досьє для запису вдалих перекладацьких рішень, своїх чи чужих, поширених помилок та, що видається вкрай необхідним, щоденник з коментарями до власних перекладів. Так, Д. Жіль вважає, що найважливішими чинниками підвищення ефективності аудиторних занять є усвідомлення студентами своїх дій під час перекладу і водночас усвідомлення викладачем того, що роблять студенти, мотивів, які змушують їх приймати те чи те перекладацьке рішення, а не тільки оцінка результату їх діяльності [12, с. 3].

Іншою складовою самостійної роботи студентів є укладання глосарію до текстів, проведення самостійних термінологічних досліджень.

Висновки. Запропонований у навчальному посібнику «Переклад у банківській галузі» підхід спрямований насамперед на уникнення в перекладі фахових текстів проявів неякісного перекладу, зокрема так званого translationese, що є наслідком негативної інтерференції, і, мабуть, найбільш поширеним недоліком в банківському перекладі, особливо іноземною мовою. Результати апробації посібника доводять, що використання паралельних неперекладних текстів у навчанні спеціального перекладу дійсно є ефективним для запобігання помилкам такого типу.

Ще одним важливим принципом під час укладання навчального посібника з перекладу є його спрямованість на мотивацію студента до постійного саморозвитку, самовдосконалення, розширення фонових знань, творчого, креативного підходу, позаяк творчість є “однією з провідних онтологічних характеристик перекладу” [4, с. 435]. Саме таке ставлення до професії необхідно сформувати в майбутніх перекладачів для їх успішної діяльності в будь-якій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 574 с.
2. Набережнева Т. Є. Переклад у банківській галузі: Навчальний посібник. – Київ: «Центр учбової літератури», 2017. – 252с.
3. Ребрій О. В. Переклад англійської громадсько-політичної літератури. Європейський Союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації / О. В. Ребрій. – Вінниця: Нова книга, 2009. – 239 с.
4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі / О. В. Ребрій. – Харків, 2012. – 376 с.
5. Чердніченко О. І. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача / О. І. Чердніченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія “Іноземна філологія”. – 2007. – Вип. 41. – С. 25–27.
6. Черноватий Л. М. Переклад англійської економічної літератури. Економіка США: загальні принципи /Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. О. Пенькова, І. П. Ярошук. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 270 с.
7. Черноватий Л. М. Переклад англійської юридичної літератури /Л. М. Черноватий, В.І. Карабан, Ю. П. Іванко, І. П. Ліпко. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 655 с.
8. An Encyclopaedia of Translation: Chinese – English, English – Chinese / ed. by S. Chan, D. Pollard. – Hong Kong: The Chinese University Press, 2001. – 1150 p.
9. Chelli M. Specialized Translation Teaching between Theoretical Orientations and the Reality of the Market / Al-Mutargim. – Vol. 16. – No. 32. – P. 37–56.
10. Fictumová J., Štěpánková K. Teaching Specialized Translation Error-tagged Translation Learner Corpora / Sendeban, 2017. – č. 28. – P. 209 – 241.
11. Chesterman A. Can Theory Help Translators: A Dialogue between the Ivory Tower and the Wordface / A. Chesterman, E. Wagner. – Manchester: St. Jerome Publishing, 2002. – 148 p.
12. Gile D. Integrated Problem and Decision Reporting as a Translator Training Tool / D. Gile // The Journal of Specialised Translation. – 2004. – Issue 2. – pp. 2–20.
13. Munday J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. – Routledge, 2013. – 384 p.
14. Neubert A. Translation as Text / A. Neubert, G. Shreve. – Kent/London: The Kent State University Press, 1992. –171 p.
15. Popescu A. V., Cohen-Vida M. I. Can the Specialized Translator Be Creative? / Procedia – Social and Behavioral Sciences. – Vol. 197. – P. 1195–1202.
16. Schäffner C. Parallel Texts in Translation // Unity in Diversity: Recent Trends in Translation Studies. – Manchester: St. Jerome, 1998 – pp. 83–90.

REFERENCES

1. Karaban V. I. Translation of English Scientific and Technical Literature. – Vinnytsia: Nova Knyha, 2004. – 574 p.
2. Naberezhniyeva T. Ye. Translation in the Banking Sphere: Textbook. – Kyiv: Tsentru uchbovoi literatury, 2017. – 252p.
3. Rebriy O. V. Translation of English Social and Political Literature. European Union and other International Political, Economic, Financial and Military Organizations. – Vinnytsia: Nova knyha, 2009. – 239 p.
4. Rebriy O. V. Modern Conceptions of Creativity in Translation. – Kharkiv, 2012. – 376 p.
5. Cherednychenko O. I. Elements of a Translator’s and Interpreter’s Professional Competence // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya “Inozemna Filologiya”. – 2007. – Iss. 41. – P. 25–27.
6. Chernovaty L. M. Translation of English Economic Literature. US Economy: General Principles. – Vinnytsia: Nova knyha, 2010. – 270 p.
7. Chernovaty L. M. Translation of English Legal Literature. – Vinnytsia: Nova knyha, 2002. – 655 p.

Principles of a Textbook in Specialized Translation for Translation Students (illustrated by the textbook “Translation in the Banking Sphere”)

T. Ye. Naberezhniyeva

Abstract. The paper describes the conception of a textbook in specialized translation for translation students illustrated by the textbook “Translation in the Banking Sphere”, analyses the main principles of teaching translation of specialized texts, proposes a method of learning LSP and specialized translation based on parallel untranslated texts, explores possible ways of shaping translator competences, in particular in the banking sphere.

Keywords: *specialized translation, translator training, textbook, translator competences, LSP (banking).*